

Ermenistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, Azərbaycanın ədalətli mövqeyinin müdafiə edilməsi

Tarixi Azərbaycan torpağı olan Dağlıq Qarabağ erməni işğalında olsa da, respublikamızın ayrılmaz tərkib hissəsidir. Məlum olduğu kimi, ermənilər işğal altında saxladıkları Dağlıq Qarabağın şəhər və rayonlarının adlarını erməniləşdirməyə cəhd edirlər. Faktiki isə həmin rayonların, şəhərlərin adları türk-Azərbaycan mənşəlidir.

Ermənilərin onların adlarını dəyişdirib hər hansı bir şəkli, formaya salmasından asılı olmayaraq, o yerlərin, ərazilərin, şəhər, rayon, qəsəbə və kəndlərin adları dəyişməzdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev keçirdiyi bütün görüşlərdə Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı müzakirələr apararkən, birmənalı olaraq, Dağlıq Qarabağın özünün, eləcə də oradakı şəhər və kəndlərin qədim adlarının türk mənşəli olduğunu vurğulayıb. Hazırda işğal altında olan Xankəndi şəhərinin adının birbaşa türk mənşəli olmasının əlavə şərhə ehtiyacı yoxdur. Hazırda ermənilərin "Stepanakert" adlandırılan Xankəndi barədə də Ermənistanın Baş naziri N.Paşinyan bir sıra sərsəm fikirlər irəli sürmüşdü, həm həmin zaman, həm də sonrakı dövrlərdə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərrast məntiqi qarşısında Paşinyan aşkarcasına sarsıntı keçirmişdi.

Tarixi savadsızlığı ilə yanaşı, həm də saxtakarlıq yolu tutan Paşinyanın sərsəm fikirlərinin bir qara qəpik qiyməti yoxdur. Prezident İlham Əliyev Münhen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı debatda Paşinyanı bir daha öz faktları, tarixi bilgiləri və həqiqəti söyləməklə mat qoydu, meğlub vəziyyətə saldı. Belə ki, Xankəndinin adını erməniləşdirməyə cəhd göstərən Paşinyan Prezident İlham Əliyevdən aldığı tutarlı cavab nəticəsində susmağa məcbur oldu. "...Şaumyan gəlincə. Cənab Baş nazir indicə qeyd etdi ki, Dağlıq Qarabağı Azərbaycana vermək qərarını Stalin verib. Bu, səhvdir. Bir daha Qafqaz Bürosunun qərarına baxın, 1921-ci il iyul, orada deyilir ki, Dağlıq Qarabağı Azərbaycana saxlamaq, Azərbaycana vermək yox. Əgər o, Stalini belə çox bəyənmiş, qəribədir ki, niyə Şaumyanı belə çox bəyənir? Çünki Şaumyan bolşeviklərdən biri idi. O, günahsız azərbaycanlıları qətlə yetirmiş şəxs idi. Bugünkü Dağlıq Qarabağın qondarma paytaxtı onun adı ilə adlandırılıb. Sual olunur: əgər Dağlıq Qarabağ qədim Ermənistan ərazisidirsə, niyə paytaxtın adı qədim erməni

adı ilə adlandırılmayıb. Çünki paytaxtın qədim adı Xankəndidir - Xanın kəndi. Stepankert, çünki Şaumyanın adı Stepan idi, kərt Ermənistanında şəhər deməkdir, elə deyilmi? Stepankert həmin bolşevikin adı ilə adlandırılıb. Bu bir daha onu sübut edir ki, həmin ərazilərdə heç bir erməni tarixi irsi yoxdur və mənim başladığım məqama gəldikdə bu tarixi məsələ münaqişənin necə həll olunmalı olduğunu başa düşmək üçün mühümdür..." - deyər Prezident İlham Əliyev qeyd edib.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Qafqazşünaslıq İnstitutunun ermənişünaslıq bölməsinin rəhbəri, professor Qasım Hacıyev "Bakı-Xəbər"ə bildirdi ki, Paşinyan da digər erməni şovinistləri kimi yalan danışmaqda mahir olsa da, Azərbaycan Prezidentinin söylədiyi həqiqətlər qarşısında pərt vəziyyətdə düşdü. Xankəndinin tarixən ermənilərlə heç bir bağlılığı olmadığını deyən Q.Hacıyevin sözlərinə görə, ermənilər Dağlıq Qarabağa, eləcə onun şəhərlərindən biri olan Xankəndinə "Gülüstan" və "Türkmənçay" müqavilələrindən sonra köç ediblər.

Azərbaycan Respublikasının ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağın Xankəndi şəhərinin erməniləşdirilməsi, onun adının dəyişdirilməsi ermənilər üçün heç bir müsbət nəticə vermir. Q.Hacıyev vurğuladı ki, 1991-ci il dekabrın 26-da Ermənistan silahlı qüvvələri və Qarabağdakı erməni separatçıları tərəfindən işğalından sonra yaradılan qondarma quruma paytaxt kimi Xankəndi şəhəri seçilib. "Cənab Prezident Xankəndinin ermənilərlə heç bir əlaqəsinin olmadığını tarixi faktlarla bir daha dünyanın diqqətinə çatdıraraq Paşinyanın yalanını ifşa etdi. Yeri gəlmişkən deyim ki, 1923-cü ildə ermənipərəst Kirovun dəstəyilə Xankəndinin adı da dəyişdirilərək Stepankert edilir. Şəhərə verilən adın onunla heç bir əlaqəsi yoxdur. Xanın kəndi hara, daşnak-bolşevik Stepan Şaumyan hara?"

İnzibati cəhətdən Xankəndi şəhər əhatə dairəsinə Xankəndi şəhəri və Kərkicahan şəhər tipli qəsəbəsi daxildir. Q.Hacıyev vurğuladı ki, Xankəndi digər Azərbaycan

şəhərlərinin əksəriyyətindən nisbətən cavan olması ilə fərqlənir. Arxiv sənədlərinə görə, şəhər XVIII əsrin axırlarında o dövrdə müstəqil Azərbaycan dövlətlərindən biri olan Qarabağ xanlığı başçılarının - xanların istirahəti üçün yaşayış məskəni kimi salınır. Xanların fəaliyyətinə maksimum şərait yaradılması üçün məskən xanlığın paytaxtı Pənahabadın (indiki Şuşanın) 10 kilometrliyində, nisbətən dağ ətəyində salınır. Bu zaman onun xanlığın digər vacib şəhər və kəndlərinə, Ağdama, Xocalıya, Malibəyliyə, Kərkicahana yaxın olması da əsas götürülüb. Belə ki, yeni yaşayış məntəqəsi kimi digər yaşayış məntəqələrində də ancaq yerli əhali, azərbaycanlılar yaşayırdı. "İlk illər yeni yaşayış məskənində ancaq xan ailəsi və onun yaxınları yaşadığından, el arasında "Xanın kəndi" kimi tanınır. Xankəndi xanın kəndi deməkdir və bu sözün də birbaşa türk-Azərbaycan sözü olduğu məlumdur. Onu da qeyd edim ki, xanın kəndi olan bu yaşayış məskəni qısa bir müddətdən sonra Xankəndi adını alır.

Yeni həmin dövrdə burada erməni olmayıb ki, onun adı erməni dilində olsun. Paşinyan Şaumyan söhbəti ilə özünü tamamilə ifşa etdi. Gördüyümüz kimi, onlar Stepan Şaumyandan on əlli ya-pişiqlər. Çünki onun əli yüzlərlə türkün, müsəlmanın qanına batıb. Şaumyan bolşevik olmaqdan çox daşnak idi və o, bolşevik adı altında öz daşnak niyyətini həyata keçirib". Q.Hacıyev qeyd etdi ki, Qarabağ xanlığı Rusiyaya birləşdirildikdə Xankəndi sonuncu Qarabağ xanı Mehdiqulu xanın arvadı Pəricahan bəyimə bağışlanır. Qarabağ xanlığını zorla Rusiya imperiyasına birləşdirən 1813-cü il "Gülüstan" müqaviləsinə qədər Xankəndi ancaq xan ailəsinin və ona yaxın azsaylı əyanların yaşadığı kiçik yaşayış məskəni kimi formalaşmışdı. Rusiyanın Qarabağı işğal etməsi bütün bölgələrə olduğu kimi, Xankəndinin də taleyinə ciddi təsir edir. Əvvəlki həyat tərzi dağıdılır, Azərbaycan cəmiyyəti üçün ənənəvi olan sülalələr bölgüsü qadağan edilir, hər şey imperiyanın maraqlarına tabe etdirilir. Eyni zamanda, keçmiş xanlıq ərazisində tez-tez baş verən üsyanların qarşısını almaq üçün bütün ərazi boyu hərbi hissələr yerləşdirilməyə başlayır. Onların biri də Xankəndində yerləşdirilir. Yer hərbi hissə üçün çox əlverişli idi. Bir tərəfdən çara tabe olmaq

Paşinyan Xankəndinin tarixi barədə bunları bilmədiyi üçün Əliyev Münhendə onu pis vəziyyətə saldı

Qasım Hacıyev: "Cənab Prezident Xankəndinin ermənilərlə heç bir əlaqəsinin olmadığını tarixi faktlarla bir daha dünyanın diqqətinə çatdıraraq Paşinyanın yalanını ifşa etdi"

"1923-cü ildə ermənipərəst Kirovun dəstəyilə Xankəndinin adı da dəyişdirilərək Stepankert edilir"

istəməyən Şuşanı və ətrafdakı xeyli Azərbaycan məskəni nəzərdə saxlamaq mümkün idi. Digər tərəfdən, Xankəndiyə İrandan köçürülən və rus hərbi bazalarında onlara qulluq edəcək erməni ailələrini yerləşdirmək planı var idi. Çar çinovniklərinə digər bölgələrdə olmasa da, Xankəndidə etnik proporsiyayı müəyyən qədər pozmaq mümkün oldu. 1813-cü ildə Xankəndidə heç bir erməni və rus ailəsi yaşamasa da, artıq 1847-ci ildə orada 80 erməni, 52 rus ailəsinin yaşadığı ev və kilsə var idi. Rusiya işğalından dərhal sonra orada çar ordusunun Qafqaz Süvari Diviziyasının qərargahı və kazarmaları yerləşdirildi. "Ermənilər və rus zabitləri yaşayış məskənini "qərargah" adlandırsalar da, 1847-ci il Çar Rusiyası xərtilərinə qəsəbə rəsmi şəkildə Xankəndi adı düşür. Çar işğalından sonra böyüyən Xankəndi şəhərinə, bir qayda olaraq, İrandan köçürülən ermənilər yerləşdirilir, etibar doğrduqlarına görə çar ordusunun hərbi hissələrində və dövlət idarələrində işlə təmin edilirdilər. 1900-cü ildə Xankəndidə artıq 3 min əhali yaşayırdı, hətta ikisinifli məktəb də fəaliyyət göstərirdi. Şəhərdə 1-ci Sujeno-Vladıqafqaz Tersk kazak qoşun postu yerləşdirilir. Çar Rusiyasının, sonra isə Sovet imperiyasının məqsədli yeridilən etnik siyasəti nəticəsində ötən əsrin əvvəllərində Xankəndidə erməni və rus əhalisinin sayının artırılmasına meyl göstərilir. Amma, bununla belə, onların sayı azərbaycanlıların sayından üstün ola bilmir. Xankəndidə xeyli sayda xan nəslinin

nümayəndəsi, azərbaycanlı ziyalılar, musiqiçilər və sənətkarlar yaşayırdılar. Məqsədli təcrid siyasətinə baxmayaraq, azərbaycanlılar Xankəndidə ciddi söz sahibi idilər və hakimiyyət onlarla hesablaşmalı olurdu".

Qeyd edik ki, başqa tarixçilər vurğulayırlar ki, Sovet hakimiyyəti illərində erməni millətçi dairələrinin Azərbaycan torpaqlarına iddiası Lenin, Stalin və Orconikidze-nin dəstəyilə yeni forma almağa başladı. Buna 1920-ci ildə Azərbaycan Kommunist Partiyası MK-nın birinci katibi olmuş erməni Anostas Mikoyanın və 1921-1925-ci illərdə həmin vəzifəni tutmuş ermənipərəst bolqar Sergey Kirovun apardığı siyasət də rəvabət verdi. Bu siyasət nəticəsində 1923-cü il iyulun 4-də Rusiya Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Zaqafqazıya Bürosunun iclasında Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin taleyi məsələsi müzakirə edildi. Azərbaycan torpağının taleyini buna müstəsna hüququ olan Azərbaycan xalqı deyil, siyasi təşkilatın bürosunun 9 nəfər üzvü həll etməyə girişdi. Onların isə 3-ü erməni, 3-ü gürcü, 1-i bölgəyə tamamilə yad olan bolqar, ancaq biri - Nəriman Nərimanov azərbaycanlı idi. Bu çoxluq isə həmin iclasda bütün qanunları və reallıqları kenara qoyaraq Dağlıq Qarabağı Ermənistanə vermək qərarına gəlir. Ancaq N.Nərimanovun Moskvaya qəti etirazı bir gün sonra bürünə əvvəlki qərarını ləğv edərək bölgəyə muxtariyyət verilməklə Azərbaycanın tərkibində saxlamaq qərarını verməyə məcbur edir.

Görünür, Lenin və Stalin artıq İrəvan, Zəngəzur və Göyçəsi əlindən alınmış Azərbaycanın Qarabağ itkisində gərgin situasiyanın yaranacağını nəzərə alırdılar. Həmçinin, Azərbaycan rəhbərlərinin kənarından gəlmə - 1921-ci ildə A.Mikoyan, 1921-1925-ci illərdə isə S.Kirov olması respublikanın ikinci Ermənistan kimi qəbul etmələrinə şərait yaradırdı.

Qeyd edək ki, ermənipərəst Kirovun dəstəyilə qısa bir zamanda sonra Xankəndinin adı da dəyişdirilərək Stepankert edilir. Belə ki, 6 oktyabr 1923-cü ildə Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin qərarı ilə DQMV-nin erməni əhalisinin "müraciəti" nəzərə alınaraq Xankəndi qəsəbəsinin adı dəyişdirilərək Stepankert adlandırıldı. Nəyə görə bütün vilayət əhalisinin deyil, ancaq erməni əhalisinin müraciətinin nəzərə alınması sualına isə cavab yoxdur. Bu zaman Stepan Şaumyanın Azərbaycana 1914-cü ildə gələrək 1918-ci ildə yoxa çıxdığı, 1917-1918-ci illərdə Azərbaycan xalqına qarşı qətləmin təşkilatçısı olduğu, onun Dağlıq Qarabağla, konkret olaraq Xankəndi ilə heç bir əlaqəsi olmadığı respublikanın o vaxtkı rəhbərliyini qətiyyətlə maraqlandırmırdı. Elə indi də erməni işğalçıların işğal altında olan Xankəndini bolşevik və qətləmin törədici Şaumyanın adı ilə Stepankert adlandırması onların əsl məhiyyətinə xəbər verir. Ancaq bütün Sovet dövründə Azərbaycan ictimaiyyəti şəhəri qeyri-rəsmi olaraq Xankəndi adlandırmaqda davam edirdi. Sonralar tarix sübut etdi ki, Moskvanın məqsədi Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qorumaq yox, onun içərisində erməni millətçiliyinin dayağı olaraq, respublikaya daim problem yaradacaq mərkəzin yaradılması idi. DQMV yaradıldıqdan SSRİ dağılandıqdan nəinki Xankəndinin, hətta vilayətdəki irili-xırdalı bütün təşkilatların rəhbərləri ancaq erməni millətindən olan şəxslər təyin edilirdilər...

Xankəndinin sürətlə böyüməsi nəticəsində 1978-ci ilin may ayında Xankəndi şəhər statusunu aldı. Şəhər Xankəndi rayonu tabeliyindən çıxarıldı, həmin rayonun adı isə dəyişdirilərək Əsgəran rayonu adlandırıldı.

İradə SARIYEVA
Yazı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyilə çap olunur.